

وب ۲ تحولی دیگر در عرصه اطلاع‌رسانی

با شکل‌گیری اولین کتابخانه‌ها و مراکز دانش، کم‌کم فهرست‌نویسی، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی به‌عنوان ابزارهایی برای سازماندهی دانش پا به عرصه وجود نهادند. از سوی دیگر اختراع چاپ در قرن پانزدهم از سوی گوتنبرگ و شکستن انحصار دسترسی به کتاب و توسعه روزافزون منابع مکتوب، روش‌های جدید سازماندهی، ذخیره‌سازی، جست‌وجو و بازیابی اطلاعات را در شکل سازمان‌یافته آن فراهم کرد. پیشرفت‌های فناوری، رسانه‌های دیگری مانند صفحه (صوتی)، نوار، فیلم، ویدئو، میکروفرم‌ها و در نهایت رسانه‌های الکترونیکی را به‌منزله ابزارهای اطلاعاتی معرفی کرد. پیدایش رسانه‌های الکترونیکی، با توانایی ذخیره‌سازی مقادیر فراوانی متن، تصویر و صدا، روش‌های سازماندهی و بازیابی اطلاعات را تغییر داد و شرایط استفاده بیشتر از فناوری اطلاعات را در این حوزه موجب شد.

پیشرفت‌های فناوری دسترسی به اطلاعات را نیز متحول کرد. امروزه دسترسی به اطلاعات، وابستگی خود را به مکان و زمان از دست داده و هر کسی در هر نقطه از جهان، توانایی دسترسی به اطلاعات را دارد. ابزارهای ارتباطی از قبیل تلفن، تلویزیون، دوربین‌گر و امروزه رایانه بشر را قادر ساخته است که بدون هیچ‌گونه جابه‌جایی به اطلاعات دوردست‌ترین مکان‌ها نیز دسترسی پیدا کند.

با ظهور اینترنت در دهه ۱۹۶۰، هر روز شاهد شکل‌گیری و رشد رسانه‌های اینترنت‌مدار و ابزارهای قدرتمند ذخیره، جست‌وجو و بازیابی اطلاعات هستیم. امکان ذخیره‌سازی و بازیابی و دسترسی به حجم زیادی از اطلاعات از طریق اینترنت، فعالیت‌های آموزشی، تحقیقاتی و اقتصادی و به‌عبارتی تمام امور زندگی را تحت تأثیر خود قرار داده است و هر روز شاهد وابستگی بیشتر نظام‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی به اینترنت و ابزارهای مبتنی بر این شاهره ارتباطی هستیم.

مهم‌ترین ابزار اینترنت، یعنی وب، در سال‌های ۱۹۸۹-۱۹۹۱، در آزمایشگاه فیزیک ذرات اروپا در ژنو ایجاد شد. در آن سال‌ها «تیم برنرزی» مخترع وب، عضو انجمن اروپایی محققان فیزیک معروف به سرن، پروژه‌ای را مطرح کرد که هدف آن ایجاد شبکه‌ای از اسناد و فرامتن، برای ردوبدل کردن اطلاعات بین اعضای انجمن بود. در سال ۱۹۹۰ اولین نرم‌افزار وب با قابلیت نمایش، ویرایش و ارسال اسناد فرامتن به اعضا از طریق اینترنت، تولید شد و بدین ترتیب وب پا به عرصه وجود گذاشت.

وب جهان‌گستر با قابلیت‌هایی که داشت به‌سرعت از سایر ابزارهای اینترنت پیشی گرفت و جذابیت‌ها و توانایی‌های آن باعث شد در بیشتر حوزه‌ها جایگزینی بر سایر ابزارهای اینترنت شود و امروزه بسیاری آن را مساوی با اینترنت می‌دانند. وب به‌سرعت امکان انتقال بانک‌های اطلاعاتی را به شاهره بزرگ اطلاعاتی فراهم کرد و متخصصان را به تبادل اطلاعات از طریق شاهره عظیم اطلاعاتی ترغیب کرد. کم‌کم همکاری‌های اطلاعاتی و اشتراک اطلاعات جایگزین تفکر مالکیت بر اطلاعات شد و ارائه اطلاعات به شیوه‌های مختلف از سوی مراکز اطلاعات در اینترنت رواج یافت و تبلیغ شد. آیا عرضه اطلاعات از سوی مراکز اطلاعاتی و سازمان‌های اطلاعاتی و دسترس‌پذیر کردن آن، متخصصان و مردم را در عصر اطلاعات، قانع نخواهد کرد و امروز مردم خواهان چیزی بیش از دسترسی صرف به اطلاعات هستند.

وب جهان‌گستر یا وب ۱، بسیار محدود و ساده بود و تنها گروه کوچکی از مؤسسات، سازمان‌ها و تولیدکنندگان اطلاعات، حجم زیادی از مطالب و محتوا را تولید می‌کردند و گروه بسیار وسیعی از کاربران، صرفاً از اطلاعات استفاده می‌کردند و نقشی در تولید، عرضه و به‌اشتراک‌گذاشتن و تغییر اطلاعات نداشتند. به‌مرور زمان با توسعه ابزارهای وبی خوانندگان توانستند علاوه بر خواندن اطلاعات به تولید اطلاعات، پردازش و به‌اشتراک‌گذاری دانسته‌های خود بپردازند. مسیر وب به‌گونه‌ای شد که کاربران تمایل بیشتری برای انتشار محتوا در وب پیدا کردند و توانستند نظرات شخصی، عکس‌ها و فیلم‌ها و دانش خود را به‌اشتراک‌گذارند. امکان تعامل با اینترنت از سوی کاربران باعث شد، حتی در مواردی سرعت تولید اخبار در وبلاگ‌های شخصی افراد از خبرگزاری‌های معروف جهان پیشی گیرد. درحقیقت نگرش جدیدی در وب ایجاد شد و این نگرش را «وب ۲،۰» نام نهاد.

طراحی و معماری «وب ۲» بر پایه مشارکت‌ها، همکاری‌ها، و تعاملات انسان‌ها، ماشین‌ها، نرم‌افزارها، و عامل‌های هوشمند با یکدیگر استوار است (ویکی‌پدیا). در «وب ۲» تعامل با محتوای وب به‌مثابه تعامل با محتوای موجود در کامپیوترهای شخصی است. به‌طوری که کاربر می‌تواند چیزی به آن بیفزاید یا تغییر دهد. «وب ۲» دنیایی است که در آن هر کنشی، واکنشی آنی در پی خواهد داشت، به‌طور کلی در چرخه حیات وب جدید کاربر نقش مستقیم و مؤثری ایفا می‌کند. بنیاد «وب ۲» بر مشارکت مستقیم و فعال کاربران بنا نهاده شده و در این عرصه طراحان و توسعه‌دهندگان وب بیشترین تأثیر را از کاربران خواهند پذیرفت و می‌توان گفت که این نسل از وب کاملاً کاربرساز است.

پیدایش انواع وبلاگ‌ها، ویکی‌ها، یادکست‌ها، خدمات آر. اس. اس و نظایر آنها به‌عنوان نرم‌افزارهای اجتماعی در وب ۲ سبب شد تا در دنیای کتابخانه‌ها نیز مفهوم جدیدی تحت عنوان «کتابخانه ۲» پدید آید؛ تلفیق خدمات «وب ۲» با خدمات کتابخانه‌ای این مفهوم را پدید آورد. در این مفهوم، کتابخانه اطلاعات را هر جا و هر زمانی که کاربر بخواهد، در اختیار او قرار می‌دهد و کاربر می‌تواند بارها و بارها از اطلاعات بدست‌آمده استفاده کند. درواقع هدف اصلی از به‌کارگیری «وب ۲» و خدمات آن در کتابخانه‌ها، برقراری ارتباط سریع بین کاربر و کتابخانه، پاسخ‌گویی سریع به نیاز اطلاعاتی کاربر و جلب رضایت‌مندی اوست. به‌نظر می‌رسد که «وب ۲» تأثیر بسیار زیادی بر رفتارهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی مردم داشته و فعالیت‌ها و تعاملات آنها را بهبود خواهد بخشید. البته بیان مزایای «وب ۲» به‌معنای نادیده‌گرفتن مشکلاتی که ابزارهای مبتنی بر «وب ۲» در انتشار اخبار و اطلاعات غلط و ناقص، نادیده‌گرفتن حریم خصوصی، عدم توجه به مالکیت معنوی و ... ایجاد می‌کند، نیست.

در این شماره نگاه ویژه‌ای به «وب ۲،۰»، «کتابخانه ۲،۰» و ابزارهای «وب ۲،۰» در قالب مقاله و نقد و بررسی خواهیم داشت. با توجه به جدیدبودن مباحث مربوط به این حوزه، پرداختن بیش از پیش به این مباحث و کاربردهایی که «وب ۲،۰» در کتابخانه‌ها می‌تواند داشته باشد، در گسترش به‌کارگیری ابزارهای جدید در کتابخانه‌ها و استفاده کتابداران از این ابزارهای کمک‌شایانی خواهد کرد.

سردبیر